

**GALIMYBIŲ
STUDIJA**

Lina Jankauskienė
Gintaras Venckus

Žaliųjų pojūčių erdvių tinklo turistinis potencialas Žemaitijos ir Žiemgalos regione

Interreg

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

Latvija – Lietuva

TURINYS

Ivadas	3
Žaliosios pojūčių erdvės	4
Pojūčiai, emocijos ir elgesys	6
Žaliųjų pojūčių erdvių prieinamumas	9
Žiemgalos žaliosios erdvės, turinčios pojūčių erdvių požymių	12
Piliakalniai	18
Vandens malūnai	19
Pažintiniai takai ir gamtinės poilsio teritorijos	21
Lankytojų centrai	23
Energetiniai labirintai	25
Šaltiniai	27
Dvarų parkai	29
Tiltai	31
Mini zoologijos sodai ir ūkininkų ūkiai	33
Miestelių ir kaimų parkai, bendruomenių žaliosios zonos	34
Botanikos sodai	37
Kiti lankytini objektai	39
Išvados ir rekomendacijos	41

IVADAS

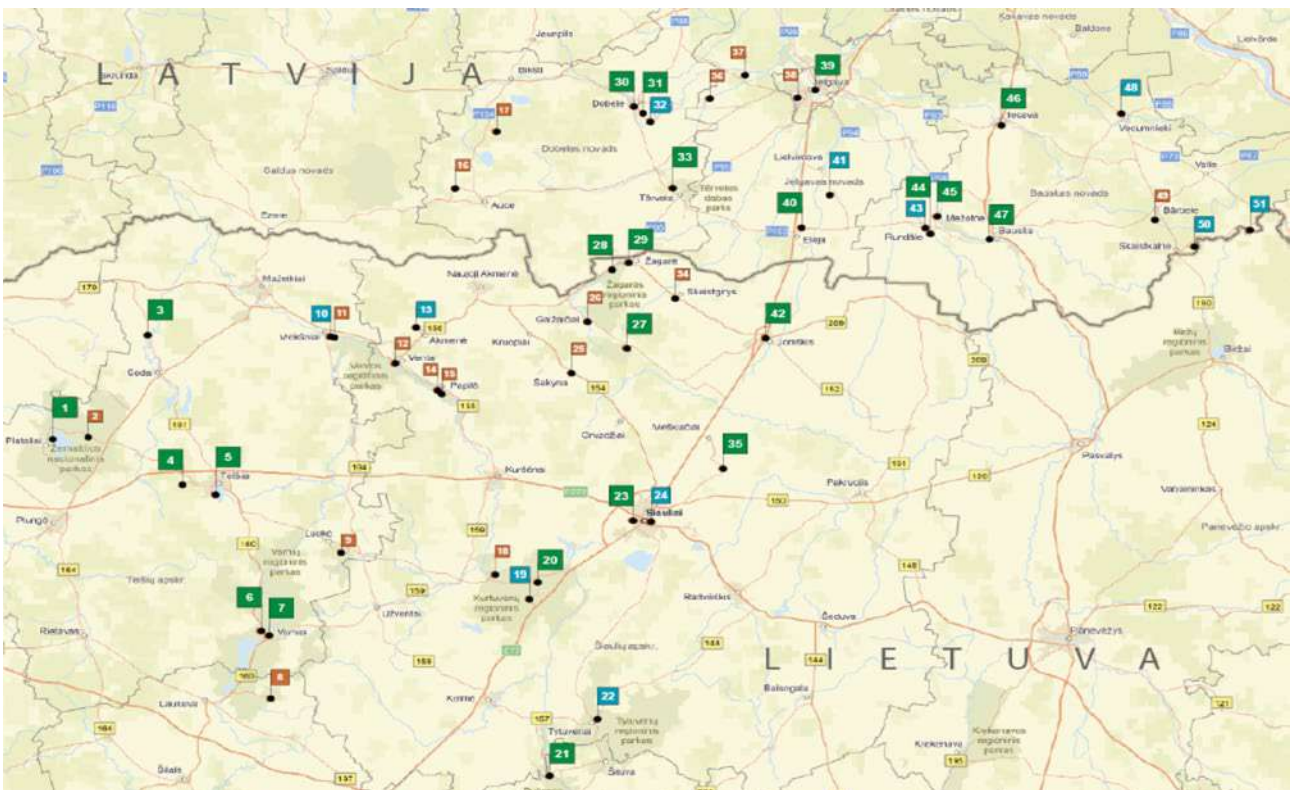
Šioje galimybių studijoje nagrinėjamas žaliųjų pojūčių erdvių turistinis potencialas istorinėje Žiemgaloje.

Surinkus ir apibendrinus informaciją apie Lietuvos rytinės Žemaitijos ir Latvijos vakarinės Žiemgalos turizmo objektus, turinčius pojūčių erdvių požymių, analizuojama, ar šie objektai gali tapti perspektyvia turizmo plėtros forma regione. Taip pat aptariama, kaip juos paversti patraukliomis ir lankytojams patogiomis turizmo vietomis, kokių tikslinių grupių poreikius būtina identifikuoti ir kaip juos tinkamai atliepti.

Analizei atrinktų objektų imtis koncentruota projekto „Green Secrets“ partnerių teritorijose, kartais jas peržengiant, įtraukiant objektus Šiaulių ir Telšių apskrityse Lietuvoje bei Duobelės, Jelgavos ir Bauskės rajonuose Latvijoje.

Studijos turinys orientuotas į praktines rekomendacijas lankomų ir lankytinų gamtinių objektų savininkams, valdytojams, administratoriams, taip pat visiems, besidomintiems žaliosiomis pojūčių erdvėmis. Joje pateikiama apžvalga ir rekomendacijos, susijusios su objektų pritaikymu lankymui, terapijai ir turizmo plėtrai, taip pat aptariami universalaus dizaino sprendimai, užtikrinantys prieinamumą asmenims su negalia.

Tekste naudojamų nuotraukų autoriai ir iliustracijų šaltiniai: Lina Jankauskienė, Gintaras Venkcius, *Green secrets* projekto partnerių interneto svetainės, *Wikimedia Commons* ir viešai internete prieinami šaltiniai.

ŽALIOSIOS POJŪČIŲ ERDVĖS

Šiuolaikiniame technologijų amžiuje vis daugiau dėmesio skiriama natūraliai aplinkai – prigimtinei erdvei, turinčiai teigiamą poveikį žmogaus sveikatai ir savijautai. Vis dažniau vartojami tokie terminai kaip miško terapija, miško maudynės ar pojūčių terapija. Šiame kontekste svarbią vietą užima ir pojūčių erdvės bei pojūčių sodai (angl. *sensory gardens*) – specialiai suprojektuotos žaliosios aplinkos, skirtos pojūčių stimuliacijai ir terapiniam poveikiui.

Šių erdvių ištakos siekia daugiau nei keturis dešimtmečius. Nyderlanduose, Hardenbergo institute, žmonėms su negalia buvo įrengti multisensoriniai kambariai (*snoezelen*). Panašiu metu Jungtinėje Karalystėje išpopuliarėjo sodininkystės terapija, paskatinusi kurti terapines žaliąsias erdves, tokias kaip sodai akliesiems. Ilgainiui ši praktika išsiplėtė į platesnę sąvoką – pojūčių sodus ir pojūčių erdves.

Kadangi lietuvių kalboje šis terminas nėra iki galo nusistovėjęs, šiame leidinyje vartojami keli sinonimai: pojūčių erdvės, žaliosios juslinės erdvės, žaliosios pojūčių erdvės ir pojūčių sodai. Visais atvejais kalbama apie tas pačias specialiai suprojektuotas ar pritaikytas žaliąsias erdves, skirtas teigiamiems pojūčiams skatinti ir terapiniam poveikiui užtikrinti.

Žaliųjų erdvių lankytojų pojūčius sužadina įvairūs aplinkos elementai: spalviniai ir aromatiniai želdynai, vandens telkiniai su tekančiu ar krentančiu vandeniu, žuvimis, paukščiais ir kitais gyvūnais, taip pat specialiai įrengtos veiklos zonos – vaikų žaidimų aikštelės, fizinio aktyvumo įrenginiai, poilsio erdvės. Pojūčių patirtį papildo ir įvairios veiklos: maisto ragavimas, poilsis, judėjimas pojūčius stimuliuojančiais takais, sodininkystės ar daržininkystės užsiėmimai, buvimas gamtoje, mėgavimasis saulės voniomis.

Siekiant kuo didesnio teigiamo poveikio, pojūčių erdvės gali būti kuriamos konkrečioms tikslinėms grupėms: vaikams, skirtingų amžiaus grupių lankytojams, asmenims su fizine ar intelekto negalia, taip pat sveikstantiems po traumų ar gydantiems priklausomybes. Dėl šios priežasties tokios erdvės dažnai įrengiamos ugdymo įstaigose, ligoninėse, reabilitacijos centruose ar globos įstaigose.

Svarbu pabrėžti, kad skirtingos lankytojų grupės turi specifinių poreikių, todėl pojūčių erdvių sprendiniai turi būti kruopščiai parenkami. Pavyzdžiui, kvėpavimo takų ligomis sergantiems žmonėms netinka žiedadulkes gausiai skleidžiantys augalai, judėjimo negalią turintiems asmenims būtini lygūs ir kietos dangos takai, patogus prasilenkimas, automatinės durys ar vartai. Po insulto sveikstantiems žmonėms reikalingi turėklai, o demencija sergantiems – aiški, lengvai suvokiama erdvių struktūra.

Pojūčių erdvės gali būti kuriamos ne tik prie specializuotų įstaigų, bet ir integruojamos į visiems prieinamas viešąsias žaliąsias erdves, pavyzdžiui, miesto parkus. Net ir tada, kai jos nėra sąmoningai projektuojamos kaip pojūčių

sodai, pojūčius stimuliuojantys elementai žaliosiose erdvėse yra dažni. Tai lemia bendras siekis kurti harmoningą, estetiškai ir emociškai paveikią aplinką, skatinančią teigiamas lankytojų patirtis.

Vertinant, ar žalioji erdvė efektyviai veikia pojūčius, gali būti taikomi įvairūs metodai, tačiau vienas paprasčiausių – lankytojų elgsenos stebėjimas ir analizė. Galima išskirti kelis orientacinius vertinimo lygius:

- Jei žalioji erdvė pereinama jos nepastebint, – ji neefektyvi, jos poveikis pojūčiams yra minimalus.
- Jei erdvė pastebima, tačiau pereinama nė nestabtelint, ryšys su aplinka išlieka paviršinis, – žalioji erdvė mažai efektyvi.
- Jei erdvė traukia užsukti, joje pasilieka ir sąmoningai mėgaujamasi aplinka, galima teigti, kad ji efektyviai veikia pojūčius ir kuria stiprų ryšį su lankytoju.

POJŪČIAI, EMOCIJOS IR ELGESYS

Žaliųjų erdvių lankytojų elgesys tiesiogiai susijęs su jų patiriamais pojūčiais ir šių sukeliama emocijomis. Stebint ir analizuojant lankytojų elgseną galima suprasti, kokį ryšį jie užmezga su aplinka ir kas lemia jų pasirinkimus, kodėl lankytojai elgiasi vienaip ar kitaip.

Tradiciškai išskiriami penki pagrindiniai žmogaus pojūčiai:

- **Rega**
- **Uoslė**
- **Klausa**
- **Skonis**
- **Lytėjimas**

Tačiau žaliosiose erdvėse svarbūs ir papildomi pojūčiai, tokie kaip **pusiausvyra** (balansas), **judesio ir kūno padėties suvokimas** (propriocepcija) bei **skausmo jutimas**. Visi jie prisideda prie visuminės patirties formavimo.

Didžioji dalis informacijos apie aplinką žmogų pasiekia per regą – manoma, kad net apie 80 proc. informacijos yra suvokiama vizualiai. Vis dėlto kiti pojūčiai taip pat atlieka svarbų vaidmenį, ypač tais atvejais, kai regos galimybės yra ribotos.

Vieno ar kelių pojūčių netekimas savaime nesustiprina kitų pojūčių, tačiau asmuo privalo labiau pasikliauti kitais turimais pojūčiais.

Žaliosiose erdvėse pojūčius sužadina įvairūs aplinkos elementai:

- regą – spalvingi augalai, jų lapai, žiedai, erdvę kuriančių elementų spalviniai ir tūriniai deriniai;
- uoslę – kvepiantys žiedai, stiebai, lapai, aromatinės augalų dalys, kiti natūralūs kvapai;
- klausą – vėjo ošimas įvairių rūšių medžių lajose, vėjo malūnėliai, tekančio ir krentančio vandens bei gyvūnų skleidžiami garsai;
- skonį – valgomieji augalai, vaisiai, daržovės, prieskoninės žolelės ar vaistažolės;
- lytėjimą – augalų lapija, medžių žievė, vanduo, akmenys, vėjas;
- pusiausvyrą – sūpynės, kabantieji ir plūduriuojantieji tiltai, lieptai, buomai, liulančių aukštapelkių takai, optinio meno objektai, įvairūs judėjimą skatinantys įrenginiai;
- judesio ir erdvės pojūtį (propriocepciją) – fizinius judesius skatinančios užduotys, tarkim: pakelti obuolį, nuskinti slyvą, paglostyti medžio žievę, maumedžio ar eglės spyglius, išlukštenti riešutus;
- skausmo jautrumą – dirgikliai, galintys sukelti diskomfortą (pvz., dilginantys, duriantys ar niežulį keliantys augalai).

Pojūčius žaliosiose erdvėse sužadina ir kiti, čia neišvardinti dirgikliai, dažnai sąmoningai kuriami šių erdvių projektuotojų, administratorių ir prižiūrėtojų.

Svarbu pabrėžti, kad pojūčių patirtis gamtoje nuolat kinta, ypač priklausomai nuo metų laikų. Pavyzdžiui, šlapžemėse vidurvasarį vėjuje banguojantys žali nendrynai rudenį nugelsta, o vėliau sugula. Gėlynai žydi pakaitomis, o žiemą jų struktūra iš esmės keičiasi. Taip pat kinta ir garsinė aplinka: lapotose medžių lajose šiltuoju metų laiku švelniai ošiantis vėjas žiemą tarp plikų šakų įgauna aštresnį, ūkiantį skambesį.

Vis dėlto pojūčių suvokimą lemia ne tik sezoniniai pokyčiai, bet ir individualūs bei kultūriniai veiksniai. Skirtingi žmonės tą pačią aplinką gali patirti nevienodai – jų reakcijas formuoja fiziologinės savybės (pvz., jautrumas kvapams ar alergijos), psichologiniai aspektai (simpatijos, baimės, fobijos), taip pat asmeninė patirtis ir kultūrinis kontekstas. Neatsitiktinai sakoma, kad „dėl skonio nesiginčijama“ – ši įžvalga galioja visiems pojūčiams.

Aplinkos vertinimas taip pat priklauso nuo socialinių normų ir susiformavusio požiūrio. Skirtingose kultūrose ar gamtinėse sąlygose užaugę žmonės nevienodai suvokia gamtą ir jos elementus. Pavyzdžiui, daržininkui gali būti sudėtinga įžvelgti estetinę vertę augaluose, kurie tradiciškai laikomi piktžolėmis.

Ilgainiui kinta ir visuomenės santykis su gamta. Anksčiau vyravojusį vartotojišką požiūrį, orientuotą į gamtos „užkariavimą“, vis labiau keičia gamtą puoselėjantis ir saugantis požiūris. Tai atsispindi ir kraštovaizdžio formavimo praktikoje: daržininkystės tradicijas palaipsniui keičia parkininkystė, o anksčiau nepageidaujami augalai ar gyvūnai vis dažniau vertinami kaip natūralios ekosistemos dalis.

Kuriant žaliąsias erdves siekiama, kad jose vyrautų teigiamus pojūčius ir emocijas skatinantys elementai. Vis dėlto svarbu išlaikyti pusiausvyrą, nes pernelyg intensyvi pojūčių stimuliacija gali sukelti priešingą efektą – diskomfortą,

baimę ar net skausmą. Kartais pojūčiai gali būti stimuliuojami per smarkiai ir todėl sukelti neigiamas emocijas – tarkim, kai kuriuos garsus ir vibracijas mes vadiname triukšmu, kai kurių paukščių balsų nevadiname čiulbesiu, kai kuriuos kvapus vadiname smarve, kai kuriuos augalus liesti malonu, o kiti sukelia niežulį ar skausmą. Todėl projektuojant pojūčių erdves būtina atsakingai vertinti dirgiklių pobūdį ir jų intensyvumą.

ŽALIŲJŲ POJŪČIŲ ERDVIŲ PRIEINAMUMAS

Žaliosios pojūčių erdvės nuo pat jų atsiradimo buvo orientuotos į teigiamą lankytojų patirtį, ypač svarbią asmenims su negalia ar ieškantiems terapinės aplinkos. Tačiau šiuolaikinis požiūris į prieinamumą keičiasi – siekiama ne specialiai pritaikyti erdves atskiroms grupėms, bet kurti aplinką, kuri būtų patogi visiems.

Remiantis statistiniais duomenimis, reikšminga visuomenės dalis turi įvairių funkcinį apribojimų. 2022 m. Eurostato duomenys atskleidžia, kad 27 procentai vyresnės nei 16 metų populiacijos Europos Sąjungoje buvo asmenys su negalia. Vertinant juos kaip žaliųjų erdvių lankytojus, apimtis yra didžiulė, todėl **universaliai prieinamos erdvės tampa ne išimtimi, o būtinybe. Svarbu suprasti, kad dauguma žmonių, įskaitant ir asmenis su negalia, nenori būti išskiriami ar priklausomi nuo kitų pagalbos – jie siekia savarankiškai naudotis viešosiomis erdvėmis.**

Lankant administruojamas žaliąsias erdves, dažnai tekdavo išgirsti faktą, kad, nors objektai „pritaikyti asmenims su negalia“, tačiau pastarieji čia nesilanko. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos Pietvakarių centro viešųjų ryšių atstovė Laura Stadalninkaitė paaiškino: „Mes gi žinome, kad ten mums nieko nėra. Bet kai sužinosime, kad atsirado, mes būtinai aplankysime!“

Todėl rekomenduojama taikyti universaliojo dizaino principus. Tai reiškia, kad aplinka kuriama taip, jog būtų patogi visiems naudotojams be papildomo pritaikymo. Tokie sprendimai kaip lygūs takai, slenksčių nebuvimas, automatinės durys, aiškus ženklavimas ar taktiliniai paviršiai yra naudingi visoms lankytojų grupėms.

Universalusis dizainas ne tik didina prieinamumą, bet ir padeda išvengti diskriminacijos, nes sudaro vienodas sąlygas visiems. Tokia aplinka yra patogi ne tik asmenims su negalia, bet ir šeimoms su vaikais, vyresnio amžiaus žmonėms ar laikinų sveikatos sutrikimų turintiems lankytojams. Tarkim, slenksčių ir pakopų nebuvimas nesukuria kliūčių kūdikių vežimėliams, dviračiams, vaikštynėms, riedžiams, automatiškai atsiveriančios ir užsiveriančios durys, keltuvai ir liftai taip pat naudingi visiems lankytojams.

Vienas iš efektyvių būdų gerinti erdvių suvokimą – erdviniai (taktiliniai) maketai. Jie leidžia geriau suprasti objektų struktūrą ir išdėstymą, ypač svarbūs yra regos negalių turintiems asmenims, tačiau naudingi ir vaikams kaip erdvės suvokimą lavinantys elementai. Šiuolaikinės technologijos leidžia liečiamus

erdvinius maketus kurti ir dauginti palyginti nedidelėmis sąnaudomis, tad tokie maketai galėtų atsirasti greta daugelio lankomų objektų ir jų informacinių stendų.

Vis dėlto ne visos teritorijos gali būti visiškai pritaikytos universaliojo dizaino principams. Tai ypač aktualu kultūros paveldo objektams ar natūralioms gamtinėms teritorijoms. Tokiais atvejais itin svarbu užtikrinti aiškų, tikslų ir patikimą informavimą apie galimus apribojimus.

Tinkamas lankytojų informavimas padeda išvengti klaidinančių lūkesčių ir leidžia iš anksto įvertinti savo galimybes. Praktika rodo, kad net ir pritaikytos erdvės gali likti mažai lankomos, jei apie jų prieinamumą nėra pakankamai aiškiai informuojama.

Žiemgalos žaliosios erdvės, turinčios pojūčių erdvių požymių

Žemaitijos ir Žiemgalos regionuose projekto partnerių teritorijose išskyrėme beveik du šimtus lankytinų objektų, turinčių juslinių erdvių požymių. Atrinkti objektai yra labai įvairūs: piliakalniai, pažintiniai ir pramoginiai takai, vandens malūnai, lankytojų centrai ir jų lauko erdvės, įprasti, kabantieji ir plūduriuojantieji tiltai, miestų ir miestelių parkai, botanikos sodai, kaimų ir miestų bendruomenių žaliosios zonos, skulptūrų parkai, augalų ūkiai, mini zoologijos sodai, istoriniai dvarų parkai, šaltiniai ir užtvankos, energetiniai labirintai, gamtinės poilsio teritorijos, meno erdvės, muziejai ir kiti objektai.

Didžioji dalis objektų buvo aplankyti vietoje ir įvertinti pagal jų, kaip juslinių erdvių, patrauklumą, pritaikymą bei įveikiamumą asmenims su negalia.

Patrauklumo vertinimas grindžiamas pojūčius stimuliuojančių elementų identifikavimu:

- vizualiniai elementai (spalviniai ir tūriniai deriniai);
- aromatiniai elementai (natūraliai kvepiantys augalai ir kiti kvapų šaltiniai);
- garsiniai elementai (vėjo ošimas medžiuose ir krūmuose, žolinių augalų šlamesys, tekančio ar krentančio vandens garsai, paukščių ir kitų gyvūnų balsai, dangos čežėjimas, tylą kaip urbanistinių garsų nebuvimas, taip pat dirbtinai kuriami garsai – vėjo malūnėliai ir pan.);

- skonio dirgikliai (pateikiami ragauti valgomieji augalai – vaisiai, daržovės, gėlės ir kt.);
- tekstūriniai (lytėjimo) elementai (takų ir kitų paviršių danga, natūralūs bei specialiai įrengti pojūčius skatinantys elementai).

Pritaikymas asmenims su negalia vertintas pagal šiuos kriterijus:

- kelių ir takų dangos paviršiaus struktūra;
- taktiliniai indikatoriai vaikščiojimui;
- ženklavimas ir informacija Brailio raštu;
- galimybė įveikti objektą turint judėjimo negalią;
- erdviniai (taktiliniai) modeliai;
- audiogidai ir mobiliosios aplikacijos;
- trečiųjų asmenų pagalba;
- universaliojo dizaino sprendimai ir įranga;
- kiti specialūs pritaikymo būdai.

Įveikiamumas asmenims su negalia vertintas pagal du pagrindinius kriterijus:

- Ar objektą įmanoma savarankiškai įveikti neregiiui arba silpnaregiui;
- Ar objektą įmanoma savarankiškai įveikti asmenims su judėjimo apribojimais.

PAAIŠKINIMAS

Įveikiamumas išskirtas kaip atskiras kriterijus, nes net ir pritaikyti objektai praktikoje gali būti neįveikiami. Pavyzdžiui, pažintinis takas, kuris laikomas pritaikytu, gali turėti neįveikiamų kliūčių (laiptų, stačių įkalnių, siaurų lieptų), o pastatai – nors ir aprūpinti keltuvais – turėti aukštus slenksčius, per siauras duris ar kitus fizinius barjerus.

Įvertinus kriterijus balais ir juos susisteminus, gauti rezultatai pateikiami apibendrinti ir sugrupuoti.

Įvairių pojūčių **patrauklumas** skirtinguose objektuose reikšmingai varijuoja. Daugiausia pojūčių stimuliuojama kompleksiniuose objektuose, kuriuose derinami įvairūs gamtiniai ir sukurti elementai. Tokiuose objektuose gali būti tiek vidaus ekspozicijos, tiek išplėtos lauko erdvės su žydinčiais parkais, vandens telkiniais, fontanais, šaltiniais, įvairių tipų tiltais, liečiamais gamtiniais ir meniniais objektais, aromatiniais ir valgomaisiais augalais, edukacinių bei rekreacinių veiklų galimybėmis (pvz., sodininkystės, meditacijos, jogos), fizinio aktyvumo infrastruktūra (sūpynėmis, basų kojų takais), paplūdimiais ar pažintiniais takais per įvairias buveines.

Tokie kompleksiniai objektai apima gerokai platesnį pojūčių spektrą nei pavieniai objektai, kuriuose vyrauja tik vienas ar keli pojūčių dirgikliai.

Visi pojūčių dirgikliai gamtinėse teritorijose stipriai priklauso nuo metų laiko ir klimatinių sąlygų.

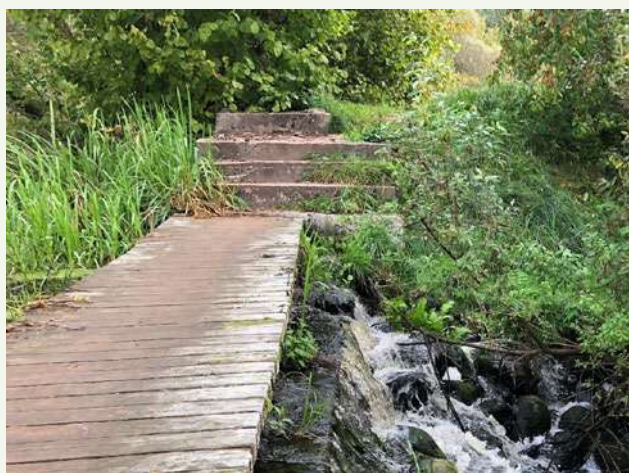
Nors atrinkti Žiemgalos ir Žemaitijos žaliųjų pojūčių erdvių požymių turintys objektai labai skirtingi, juos galima apibendrinti:

- **Vizualiniai** elementai būdingi visiems objektams.
- **Aromatiniai** elementai ryškiausi objektuose, kuriuose yra vaistažolių darželiai, augalų džiovyklos, hidrolatų ar eterinių aliejų distiliavimo įranga, taip pat specifinės augavietės (pvz., užmirkusios teritorijos). Išskirtinis pavyzdys – sieringasis Barbelės šaltinis Bauskės r. Latvijoje skleidžiantis stiprų kvapą.
- **Garsiniai** elementai dominuoja vietose, kur gausu tekančio ar krentančio vandens, paukščių, bei ten, kur nėra urbanistinių garsų ir vyrauja natūrali tyla.
- **Skonio** pojūtis galimas tik ten, kur lankytojams siūloma ragauti augalus.
- **Tekstūriniai (lytėjimo)** elementai išsiskiria basų kojų takuose, objektuose su liečiamais meno kūrinių ar vandens elementais.
- **Pusiausvyros ir propriocepcijos pojūčiai** aktyvinami objektuose su sūpynėmis, kabančiaisiais ar pontoniniais tiltais, taip pat specializuotuose pojūčių takuose su specialia fizinių pratimų įranga.
- **Skausmo** pojūtis nėra sąmoningai kuriamas, tačiau gali pasireikšti atsitiktinai dėl natūralių dirgiklių (pvz., dilginančių ar duriančių augalų ar šiurkščių paviršių).

PRITAIKYMAS ASMENIMS SU NEGALIA

Dalis lankytinų objektų įvairiuose informacijos šaltiniuose pristatomi kaip pritaikyti asmenims su negalia, tačiau vietoje atliktas vertinimas rodo, kad daugeliu atvejų toks pritaikymas yra fragmentiškas. Jis retai sudaro sąlygas savarankiškai, saugiai ir oriai lankyti objektą be kitų pagalbos.

Kelių ir takų dangos dažnai nėra tinkamos nei judėjimo negalių ar apribojimus turintiems asmenims, nei savarankiškai judantiems regos negalių turintiems lankytojams. Gamtiniai objektai neretai pasiekiami tik per pievas, takai būna

nestabilūs, klampūs ar natūralaus (nuo klimatinų sąlygų priklausomo) grunto, gausu pakopų (įskaitant natūralias kliūtis, tokias kaip medžių šaknys). Taip pat dažnai nėra tęstinių struktūrinių orientyrų, padedančių orientuotis naudojantis baltąja lazdele. Pasitaiko atvejų, kai pats objektas yra prieinamas, tačiau sudėtingas jo pasiekimas iš automobilių stovėjimo vietos dėl netinkamos dangos, neveikiamų bortelių ar takų trūkumo (minkšta žvirgždo danga, aukšti borteliai, ateiti nėra nei tako, nei kelkraščio ir panašiai).

Taktiliniai indikatoriai dažniau įrengiami urbanizuotose teritorijose, tačiau gamtinėse erdvėse jų beveik nėra ir jų įrengimas dažnai sudėtingas. Tokiose vietose itin svarbi aiški, nuo aplinkos besiskirianti takų danga bei fiziniai orientyrai (pvz., vejos bortai, lentų briaunos ar pan.).

Ženklinimas ir informacija Brailio raštu aptinkami retai. Pažymėtina, kad Brailio raštu svarbiausia pateikti esminę funkcinę informaciją (pvz., patalpų numerius, sanitarinių mazgų užrašus), o išsami informacija gali būti pateikiama naudojant skaitmenines priemones, kurios sparčiai tobulėja (tarkim su mobiliojo telefono programėle perteikiančia informaciją balsu).

Ar įmanoma lankomą objektą įveikti su judėjimo negalia? Asmenims su judėjimo negalia dažniausiai prieinama tik dalis objektų. Pagrindinės kliūtys gamtinėse teritorijose yra laiptai, stačios įkalnės ar nuokalnės, siauri takai ir netinkama danga. Pastatuose dažniausiai pasitaikančios kliūtys – neautomatinės ar siauros durys, slenksčiai ir laiptai.

Erdviniai (taktiliniai) modeliai dažniausiai aptinkami lankytojų centruose ir kai kuriose miesto erdvėse. Audiogidai ir mobiliosios aplikacijos naudojami retai.

Trečiųjų asmenų pagalba (žodinė ir fizinė) siūloma visuose objektuose, kur dirba personalas.

Universaliojo dizaino įranga ir sprendimai naujai įrengiamuose objektuose dažniausiai taikomi sėkmingai, tačiau rekonstruojant senesnius objektus – ne visuomet. Tokiais atvejais reikalingi sudėtingesni techniniai sprendimai, kurie ne visada įmanomi.

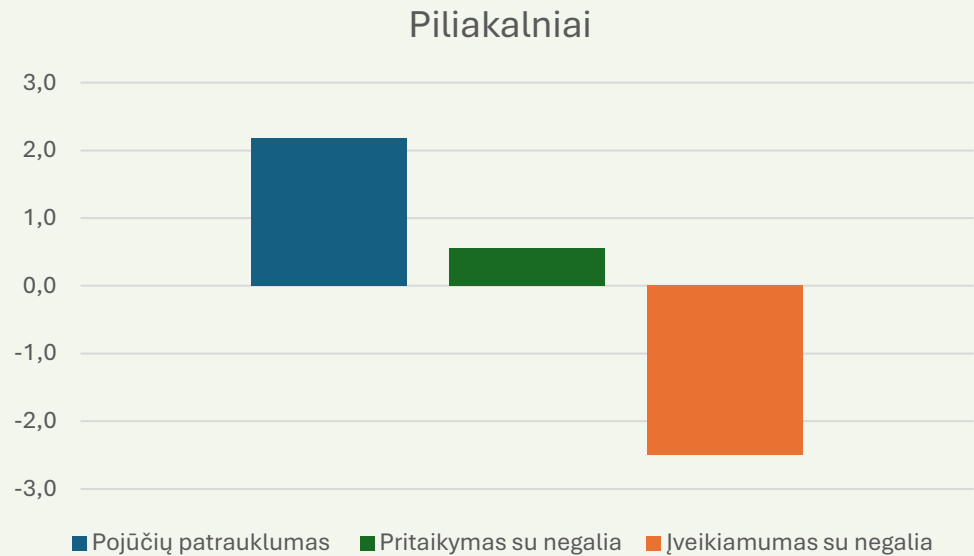

Papildomai pažymėtina, kad **itin trūksta** kokybiškų, aiškiai pažymėtų ir faktiškai asmenims su negalia **pritaikytų sanitarinių mazgų**.

Apibendrinant galima teigti, kad daugumą objektų asmenys su negalia gali lankyti tik su palyda arba padedami personalo. **Nei vienas iš analizuotų objektų nesudaro sąlygų visapusiškam savarankiškam lankymui.**

Toliau aptariami skirtingų lankytinų objektų grupių dėsningumai.

PILIAKALNIAI

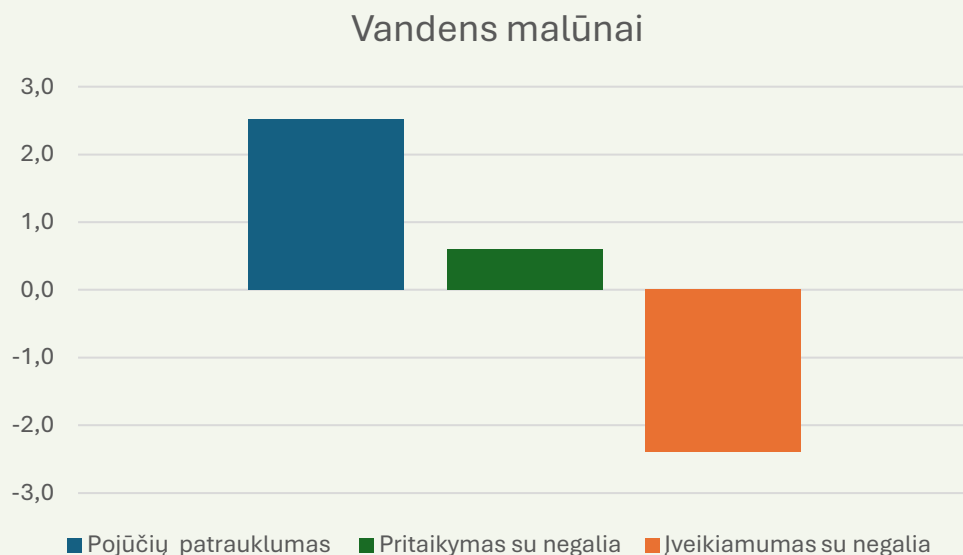
Piliakalniai pasižymi stipriais vizualiniais erdvės pojūčiais, lydimais vėjo ir aplinkinės augalijos bei gyvūnijos garsų ir kvapų.

Užkopimas į piliakalnius reikalauja fizinių pastangų, todėl jie nėra pritaikyti asmenims su judėjimo negalia. Toks pritaikymas visiems piliakalniams būtų sudėtingas dėl būtinybės išsaugoti archeologines ir kraštovaizdžio vertybes – reikšmingesni pakeitimai neišvengiamai pažeistų objekto fizinį ir vizualinį vientisumą.

Asmenims su regos negalia piliakalnius rekomenduojama lankyti su palydovais. Apibendrinant galima teigti, kad asmenys su judėjimo ar regos negalia piliakalnių savarankiškai įveikti negali.

VANDENS MALŪNAI

Vandens malūnai dažnai turi vidaus ir išorės ekspozicijas. Jų aplinka išsiskiria pojūčių turtingu natūralios ir kultūrinės (urbanistinės) aplinkos deriniu.

Svarbiausi pojūčių dirgikliai – užtvankomis tekančio ar krentančio vandens garsai ir vaizdai, kuriuos sustiprina galimybė pajusti tyškančius vandens purslus. Upių ir jų pakrančių ekosistemos turtingos paukščių, kuriuos galima stebėti ir klausytis jų balsų. Pakrančių augmenija ošia, šlama ir kvepia. Takų, tiltų ir aikščių dangos dažnai skiriasi nuo įprastų, todėl papildo lytėjimo patirtį.

Šie pojūčiai priklauso ir nuo gamtinių sąlygų – sausrų metu, nukritus vandens lygiui, vandens sukeltas efektas susilpnėja.

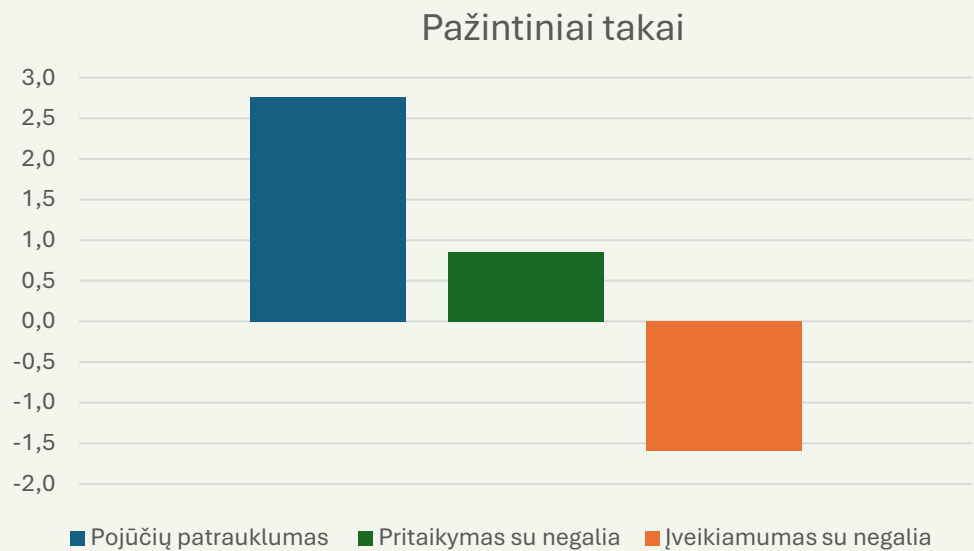
Daugumos eksponuojamų vandens malūnų aplinka iš dalies prieinama asmenims su negalia, tačiau praktikoje dažnai susiduriama su reikšmingomis kliūtimis. Takų dangos neretai yra sunkiai įveikiamos arba netinkamos (klampus smėlis, žvirgždas, skalda, slidus molingas gruntas, nelygus grindinys, pakopos). Dėl saugumo priežasčių ne visur galima priartėti prie vandens. Krantinės, tiltai ir lieptai dažnai nėra pakankamai saugūs asmenims su judėjimo ar regos negalia.

Vandens malūnų vidaus ekspozicijos dažniausiai nėra pritaikytos asmenims su negalia, o istoriniai pastatai dėl konstrukcinių ypatumų tik ribotai gali būti pritaikomi.

Apibendrinant galima teigti, kad vandens malūnų aplinka asmenims su judėjimo ar regos negalia yra prieinama tik su palyda. Savarankiškai įveikti kliūtis dažniausiai neįmanoma arba nesaugu.

PAŽINTINIAI TAKAI IR GAMTINĖS POILSIO TERITORIJOS

Pažintiniai takai ir gamtinės poilsio teritorijos išsiskiria kaip vienos patraukliausių erdvių, turinčių ryškių justinių erdvių požymių. Didesnės apimtys maršrutai driekiasi per skirtingus kraštovaizdžius ir buveines, todėl pasižymi natūralių pojūčių dirgiklių gausa.

Pritaikyta infrastruktūra padeda įveikti maršrutus, o informacinės sistemos padeda pažinti vertybes ir orientuotis. Vizualinius įspūdžius papildo garsai, įvairių augalų kvapai ir skirtingos dangos sukeliamas lytėjimo pojūtis. Natūralių dirgiklių pojūčius papildo aktyvaus ir pasyvaus poilsio infrastruktūra: fizinio aktyvumo įrenginiai, žaidimų zonos, paplūdimiai, poilsio suolai ir gultai.

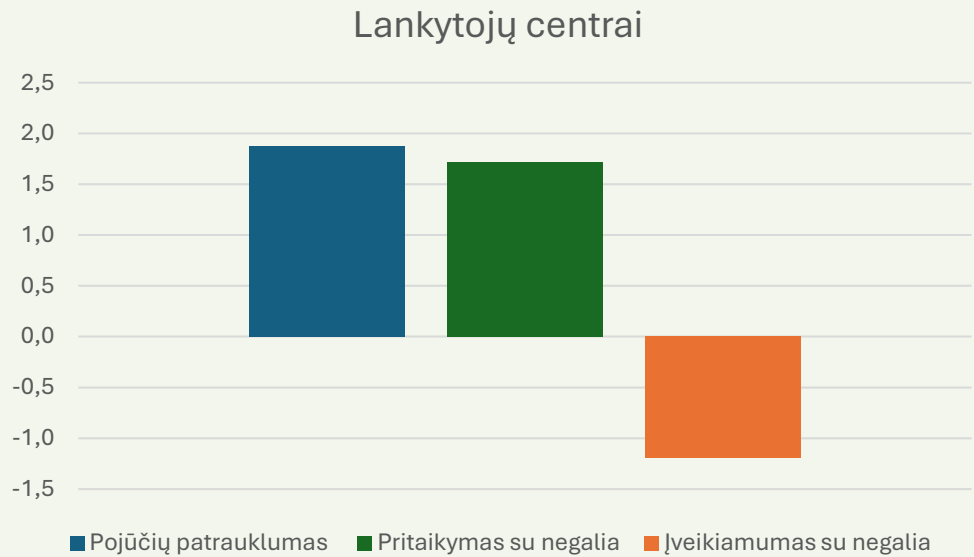
Dalis pažintinių takų atkarpų yra tinkamos asmenims su negalia, tačiau informacijos apie jų prieinamumą dažnai nepakanka. Asmenys su regos negalia takus gali įveikti tik su lydinčiais asmenimis, nes natūrali takų danga be papildomų orientacinių elementų nėra tinkama. Būtinai bent minimalūs struktūriniai orientyrai (pvz., lentos briauna ar bortas), padedantys išlaikyti judėjimo kryptį.

Asmenims su judėjimo negalia, judantiems įprastais vežimėliais, natūrali, minkšta ar nelygi takų danga, įkalnės ir nuokalnės, laiptai, pakopos bei iškilusios medžių šaknys sudaro esmines kliūtis.

Visos apimties pažintiniai takai savarankiškai nėra įveikiami nei asmenims su regos, nei su judėjimo negalia. Svarbu pažymėti, kad **net viena neįveikiama kliūtis gali priversti lankytoją grįžti atgal**. Kai kuriais atvejais takai galėtų būti iš dalies prieinami, tačiau trūksta tinkamos prieigos – nėra patogaus susisiekimo tarp automobilių stovėjimo vietų ir tako.

LANKYTOJŲ CENTRAI

Lankytojų centruose dažniausiai yra pavienių jausminių elementų (skirtų lytėjimui ar uoslei), tačiau informacija patalpose vis dar dominuojančiai pateikiama vizualine forma.

Juslinė patirtis reikšmingai išplečiama tuose centruose, kurie integruoja lauko erdves. Jose lankytojai gali ne tik stebėti, bet ir aktyviai patirti aplinką: suptis, liesti įvairias struktūras, grožėtis ar uosti augalus, klausytis vandens ar paukščių garsų, naudotis ir mėgautis interaktyviais ar meniniais elementais.

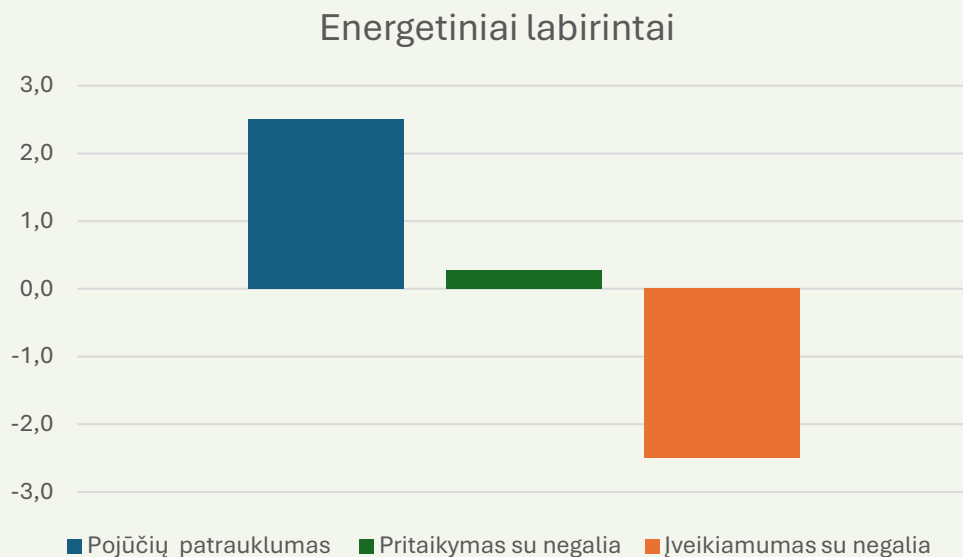

Daugelis lankytojų centrų turi erdvinis (taktilinius) maketus. Tai puiki priemonė pažinti lankytojų centrų atstovaujamas teritorijas ir objektus tiek juos apžvelgiant, tiek liečiant. Tokių maketų ne tik nereikėtų atsisakyti, bet įrengti jų daugiau ir įvairesnių. Formaliai visi lankytojų centrai yra pritaikyti asmenims su negalia, tačiau praktikoje savarankiškas lankymas dažnai apsunkintas. Neautomatinės durys, slenksčiai, sudėtingas keltuvų naudojimas ar kiti techniniai sprendimai verčia lankytojus prašyti pagalbos.

Nors personalo pagalba paprastai teikiama, kai kuriais atvejais ji reikalauja papildomų pastangų, o tai mažina lankymo patrauklumą. Tokios situacijos turėtų būti minimizuojamos, siekiant užtikrinti lankytojų savarankiškumą ir orumą.

ENERGETINIAI LABIRINTAI

Tiriamoje teritorijoje yra keli energetiniais pavadinti labirintai. Kai kurie labirintai taip nevadinami ir atlieka kitas funkcijas – menines, rekreacines ar istorines (pvz. Gaižaičių akmeninių skulptūrų parkas Joniškio r., Šakynos bendruomenės gėlių labirintas Šiaulių r.), o kitur jie yra tik dalis didesnių rekreacinių kompleksų (pvz. Germanto ežero rekreacinė zona Telšių r., Talšos ekologinis pažintinis takas Šiaulių mieste, Iecavos miesto parkas Bauskės r., o Rundalės pilies parke Bauskės r. yra net keli skirtingi labirintai).

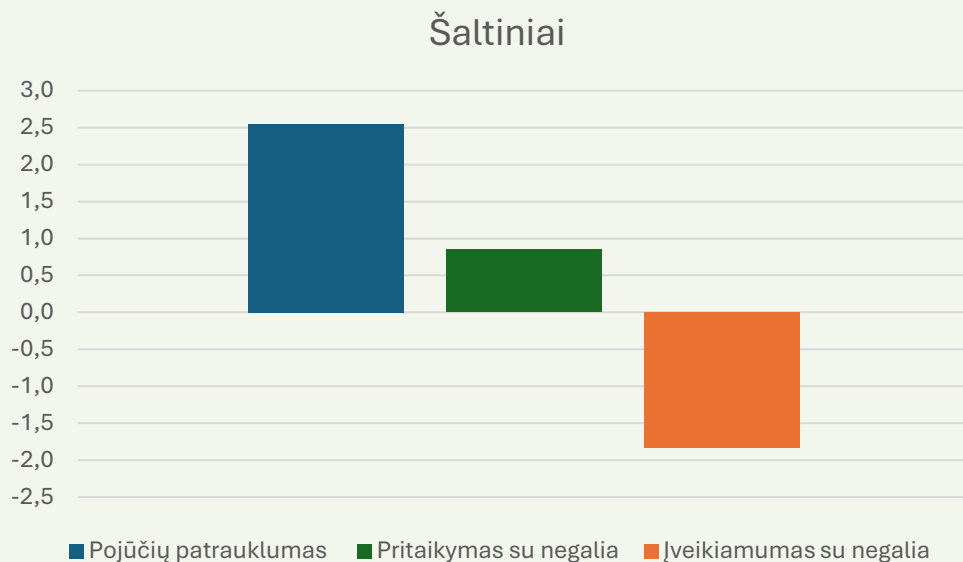

Energetiniais nevadinami labirintai kuriami įvairiais tikslais. Tarkim, Iecavos miesto parke 2025 m. suformuotas skroblių labirintas pažymi neišlikusių dvaro rūmų vietą: pagal jų pamatų kontūrus ir kambarių išdėstymą augančios gyvatvorės pamažu formuoja žaliąsias sienas, leidžiančias lankytojams „vaikščioti“ po buvusius rūmus. Toks sprendimas vaizdžiai sujungia istorinę atmintį su dabartimi, kuria gamtinės ir urbanistinės struktūros sintezę. Lankytojams sukurta patraukli erdvė, kurią norisi lankyti ir čia būti.

Keletas aplankyty, energetiniais vadinamų labirintų buvo neprižiūrėti, mažai lankomi ir kaip žaliųjų juslinių erdvių pojūčių požymių turinti erdvė vertinami nebuvo. Todėl kaip atskira juslinė erdvė detaliau vertintas vienas reprezentatyvus objektas – Energetinių labirintų ir geometrinių figūrų parkas Plungės rajone.

Energetinių labirintų ir geometrinių figūrų parko prižiūrėta didelė teritorija su gausia ir įvairia žaliuojančia bei žydinčia augalija visą vegetacijos sezoną stimuliuoja regą ir uoslę, o tylą bei natūralūs vabzdžių ir paukščių garsai – klausą. Judėjimas labirintuose skatina erdvės suvokimą, pusiausvyros ir propriocepcijos pojūčius. Įrengtos vietos, padedančios geriau pajusti aplinką – meditacijos ar saulės vonių krėsiai. Mėgautis gamta galima aikštelėje žaidžiant didžiaisiais šachmatais. Tačiau natūralaus grunto takai, pievos ir šlaitai riboja prieinamumą asmenims su judėjimo negalia. Pagrindinio – augalų labirinto – takų ribos nepakankamai aiškios, į takus dažnai svyra augalai, todėl jį įveikti asmenims su regos negalia būtų sudėtinga ne tik savarankiškai, bet ir su palyda. Asmenims su negalia taikoma įėjimo mokesčio lengvata.

ŠALTINIAI

Analizuojamoje teritorijoje išsiskiria trys patrauklūs šaltiniai: Kevelės šaltinis Duobelės rajone, Barbelės šaltinis Bauskės rajone ir Svilės šaltinis Kelmės rajone.

Šių objektų aplinka pasižymi natūraliais, raminančiais pojūčiais: tekančio vandens vaizdu ir garsu, vėjo judinamos augalijos dinamika, natūraliais kvapais. Šiose vietose vyrauja ramybė, kurią retai trikdo pašaliniai urbanistiniai garsai.

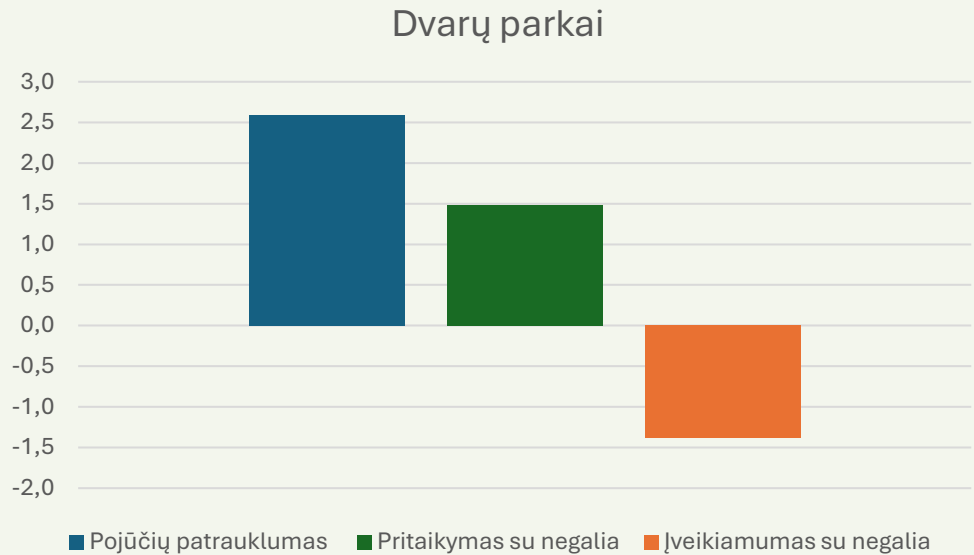

Išskirtinis yra sieringasis Barbelės šaltinis, pasižymintis stipriu specifiniu kvapu. Visi trys šaltiniai skiriasi ir savo vizualine struktūra: Barbelės šaltinis įrėmintas medine terasa, Svilės šaltinyje galima stebėti smėlio „mini vulkanus“, o Kevelės šaltinis įtvirtintas tarp didelių riedulių sienų.

Šaltinių aplinka nėra pritaikyta asmenims su negalia. Jie pasiekiami natūralaus grunto takais ar pievomis, kurios netinka įprastiems neįgaliųjų vežimėlių ratams. Be to, prie visų šaltinių tenka leisti šlaitais, kurie sudaro papildomų kliūčių.

DVARŲ PARKAI

Dvarų parkai – didelės teritorijos, istoriškai formuotos taip, kad kurtų estetiškai ir emociškai paveikią aplinką bei žadintų lankytojų pojūčius. Juose aptinkamas platus pojūčius stimuliuojančių elementų spektras.

Šiems parkams būdinga romantiška atmosfera, kurioje istorinė architektūra harmoningai dera su gamtine aplinka ir kuria stiprią vizualinę patirtį. Parkuose gausu brandžių medžių, kurių lajose vėjas formuoja malonią akustinę aplinką.

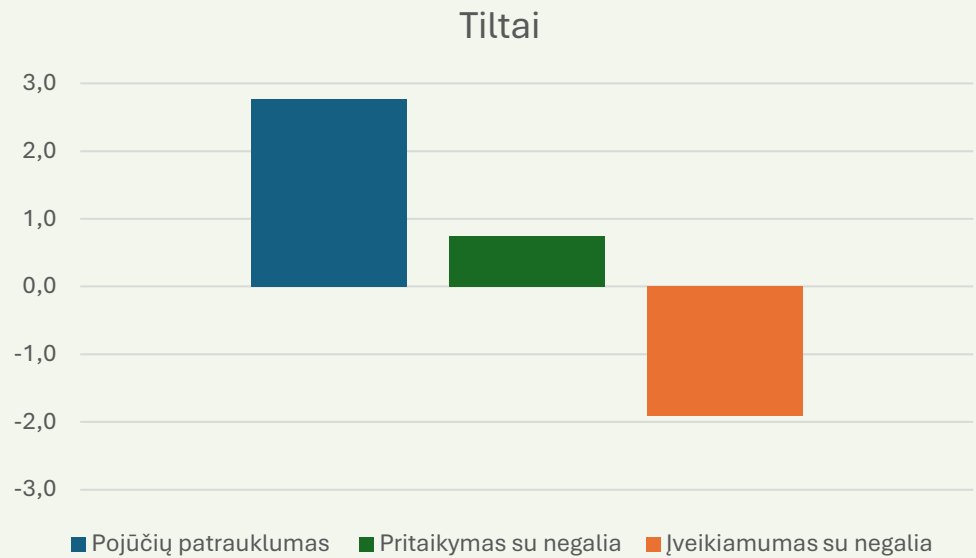
Medžių ir krūmų buveinės pritraukia paukščius, todėl erdvė praturtinama natūraliais garsais. Skirtingais metų laikais kintantys medžių, krūmų ir gėlių kvapai papildo uoslės patirtį, o vandens telkiniai, kaskados ir fontanai sustiprina tiek vizualinius, tiek garsinius pojūčius.

Dvarų parkuose dažnai integruojami meno kūriniai, kurie papildo juslinę patirtį. Pavyzdžiui, Elėjos dvaro parke Jelgavos rajone esanti instaliacija „Pokalbis“, jungianti du krantus ir sudaranti galimybę bendrauti per atstumą, sukuria išskirtinę garsinę patirtį.

Papildomas patrauklumas kuriamas per veikiančias kavines, arbatines bei organizuojamus renginius – parodas, festivalius, koncertus ir sodo šventes, taip pat tematinės edukacijos. Šių elementų visuma dvarų parkus paverčia kompleksinėmis ir įvairiapusėmis pojūčių erdvėmis.

Istoriniai parkai iš dalies pritaikyti asmenims su negalia, tačiau juose vis dar pasitaiko kliūčių: pakopų, laiptų, takų danga ne visada tinka įprastiems asmenų su judėjimo negalia vežimėliams (kartais takų danga per minkšta), trūksta aiškių takų ribų asmenims su regos negalia. Dėl šių priežasčių visos apimties parkai ir juose esantys pastatai nėra savarankiškai įveikiami asmenims su judėjimo ar regos negalia. Vis dėlto daugelyje parkų veikiančių įstaigų darbuotojai gali suteikti pagalbą.

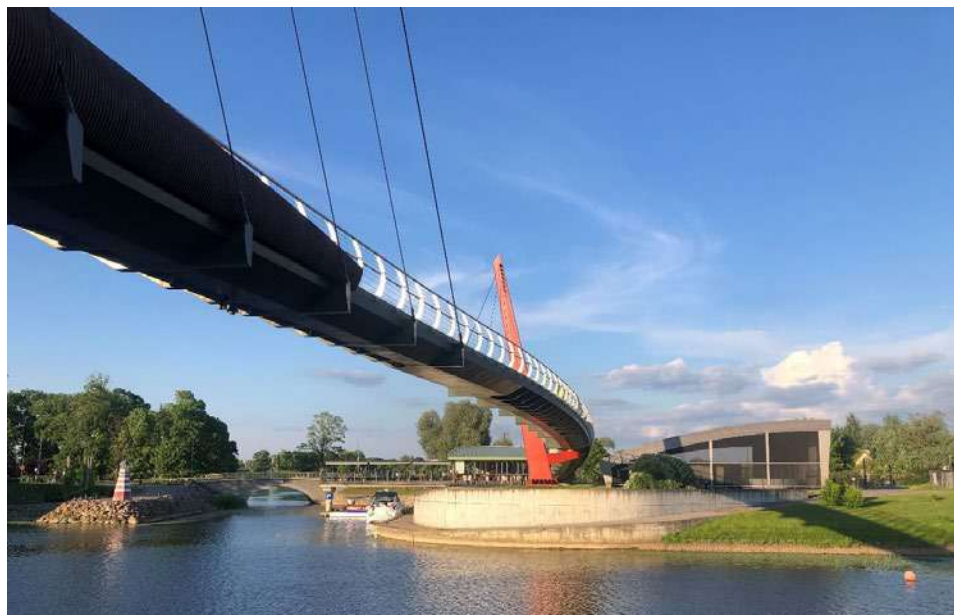
TILTAI

Įprasti tiltai savaime nėra laikytini žaliosiomis pojūčių erdvėmis, tačiau kabantieji ir plūduriuojantieji (pontoniniai) pėsčiųjų tiltai, įrengti vaizdingose gamtinėse teritorijose, turtingose augmenijos ir paukščių, gali reikšmingai praturtinti juslinę patirtį.

Vizualinį įspūdį kuria ne tik pačių tiltų konstrukcija, bet ir atsiveriantys kraštovaizdžiai. Klausą papildo vandens ir paukščių garsai, uoslę – vandens augmenijos kvapai. Tiltų judėjimas stimuliuoja pusiausvyros ir propriocepcijos pojūčius.

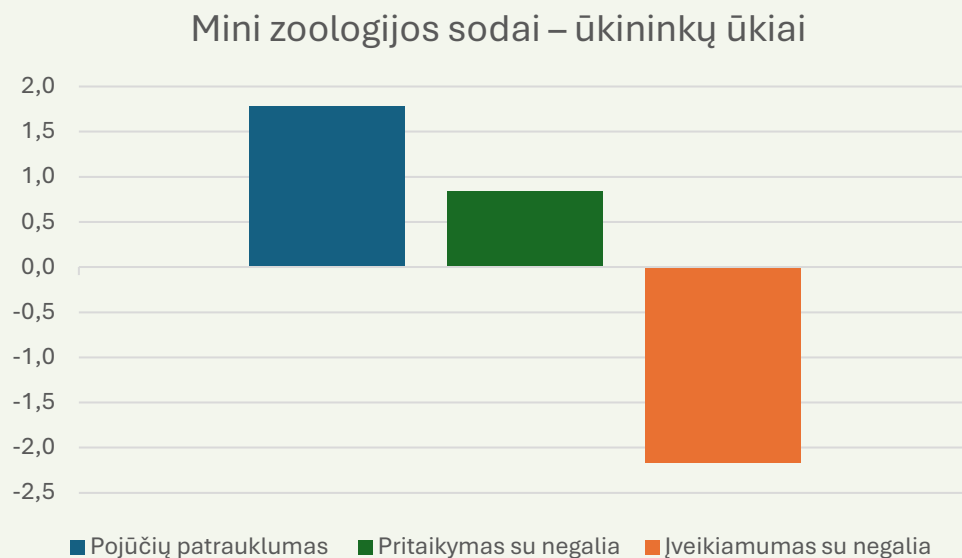

Tiltai dažniausiai yra jungiamoji ar papildanti lankomų teritorijų dalis, tačiau jų indėlis į bendrą patirtį yra reikšmingas.

Kabantieji pėsčiųjų tiltai dažnai nėra pritaikyti asmenims su negalia – prieigose įrengtos pakopos, siaura konstrukcija ir ilgis apsunkina jų įveikimą. Dėl šių priežasčių asmenys su negalia paprastai negali tiltų įveikti savarankiškai, tačiau gali patirti jų sukurtus pojūčius su palydovais.

MINI ZOOLOGIJOS SODAI – ŪKININKŲ ŪKIAI

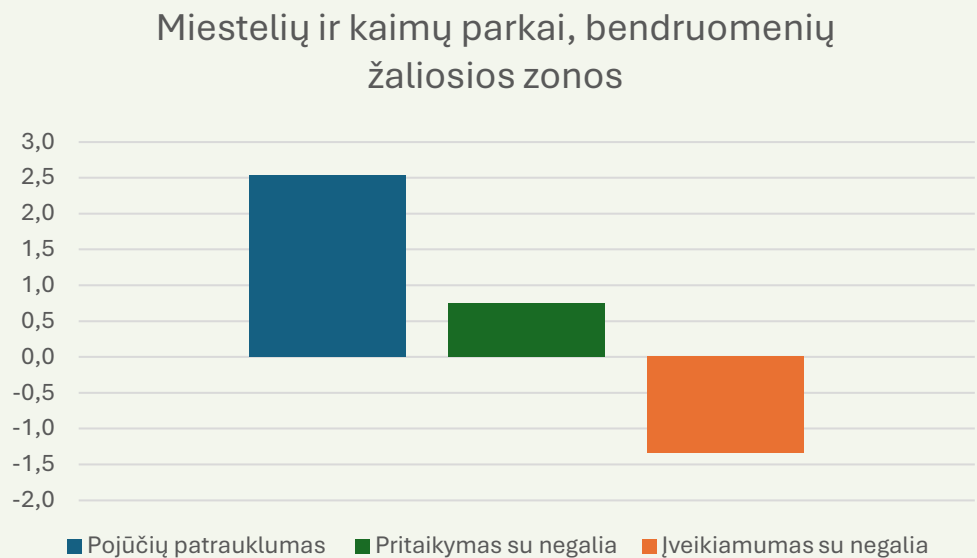

Gyvūnai yra stiprūs vizualiniai traukos objektai, o jų skleidžiami garsai dažnam lankytojiui sukelia nuostabą. Uoslės pojūtį stimuliuoja gyvūnų ir jų aplinkos kvapai. Tiesioginis ar netiesioginis kontaktas su gyvūnais stiprina emocinį ryšį ir empatiją. Kadangi dauguma gyvūnų laikomi lauko erdvėse, pojūčių patirtį papildo natūralūs augalijos vaizdai, garsai ir kvapai. Papildomą vertę kuria galimybė liesti natūralius objektus (pvz., iškritusias egzotiškų paukščių plunksnas, sudėtus kiaušinius), todėl bendras pojūčių patrauklumas vertintinas kaip aukštas.

Tačiau gyvūnų aptvarai dažnai įrengti pievose ar natūralaus grunto teritorijose, kuriose nėra pritaikytų takų. Dėl to asmenims su judėjimo negalia savarankiškai lankyti tokius objektus yra sudėtinga.

MIESTELIŲ IR KAIMŲ PARKAI, BENDRUOMENIŲ ŽALIOSIOS ZONOS

Šie objektai pasižymi didele įvairove, tačiau juos vienija esminis bruožas – orientacija į vietos bendruomenių poreikius. Jie sudaro sąlygas kasdieniam laisvalaikiui, socialiniam bendravimui ir rekreacijai.

Dalis tokių erdvių skirtos aktyviam laisvalaikiui. Jose galima rasti sporto ir žaidimų infrastruktūrą, paplūdimius. Kitos erdvės įrengtos ramesnėms patirtims: kviečia susimąstyti apie išnykusius aplinkinius kaimus, pasigrožėti ar net paliesti skulptūras, pasimėgauti gėlių labirintais ar tiesiog pasivaikščioti miško takais ar kultūrinės atminties vietomis. Didesni objektai paprastai pasižymi platesniu pojūčių spektru, tačiau ir mažesnės erdvės gali būti vertingos lankytojams.

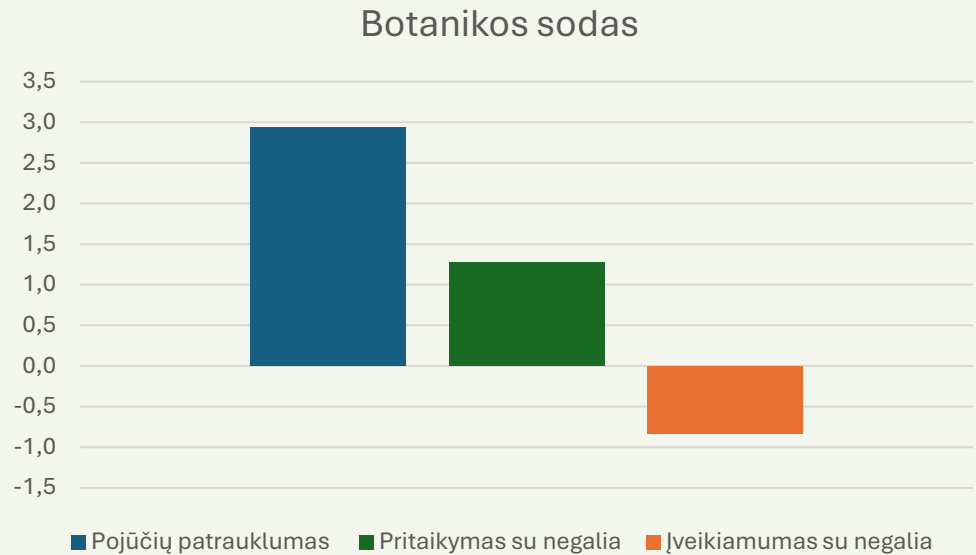

Dažnai šios teritorijos nėra specialiai pritaikytos asmenims su negalia, tačiau jose būna palyginti nedaug kliūčių. Vis dėlto takai neretai neturi kietos dangos, o aiškių orientacinių elementų trūkumas apsunkina savarankišką judėjimą asmenims su regos negalia. Tokie objektai dažniausiai gali būti lankomi su palyda.

BOTANIKOS SODAI

Aktualioje teritorijoje išsiskiria Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos botanikos sodas.

Botanikos sode didelė augalų įvairovė. Augalai auginami ir eksponuojami kūrybingai, formuojant spalvines ir tūrines erdves, žadinančias smalsumą. Įvairiais metų laikais skirtingai sužadinami regos ir uoslės pojūčiai. Įspūdžius papildo vandens telkinys ir meno instaliacijos, kurias galima paliesti. Klausą glosto paukščių balsai, garsų įvairovę papildo gretimai pūškuojantys traukiniai. Kūrybingi žaidimų (atliekų rūšiavimo – mėtymo) įrenginiai lavina propriocepriją. Uoslės pojūčius itin žadina augalų džiovykla ir hidrolatų gaminimo patalpa.

Botanikos sodas nėra specialiai pritaikytas asmenims su negalia, tačiau dauguma teritorijos jiems yra įveikiama ir sodu mėgautis galima visiems. Derėtų atkreipti dėmesį, kad lieptas per tvenkinį turi ratams sunkiai įveikiamą pakopą, o dalis takų gali būti siauroki arba klampūs įprastiems asmenų su judėjimo negalia vežimėliams. Botanikos sodu neįgaliesiems tektų mėgautis lydimiems palydovų.

KITI LANKYTINI OBJEKTAI

Be anksčiau aptartų, išskirtini ir kiti žaliosios juslinės erdvės požymių turintys objektai: mokslo įstaigų sodai, užtvankos, meno erdvės, muziejai.

Prie žaliųjų juslinių erdvių priskirtinas Vieکشnių vaistinės muziejus ir jo vaistinių augalų sodelis. Muziejus, be savo istorijos, patrauklus vizualiai, patalpos pripildytos ilgai veikusios vaistinės kvapų. Galima užėti į senovinį kaminą ir užuosti įsigėrusį dūmų kvapą. Autentiškas pastatas nėra pritaikytas asmenims su judėjimo negalia, tačiau vaistinės kieme pasodintas turtingas vaistinių augalų daržas lengvai įveikiamas. Pojūčius galima sužadinti įsėdus į autentiškas sūpynes.

Žagarėje esanti Švėtės upės užtvanka („Bliūdas“) išsiskiria stipriais vizualiniais ir garsiniais pojūčiais. Švėtė – maža upė, jos užtvankos pylimo viršumi nutiesta gatvė, nuo tilto apžvelgiama išvaizdi lenktos formos prataka. Esant vandeningam metų, krentančio vandens garsas įspūdingas, formuojasi daug putų ir purslų. Vis dėlto prieinamumą gali riboti infrastruktūros elementai, tokie kaip aukšti borteliai.

Pėterio Upyčio sodininkystės muziejus Duobelėje (Latvijos sodininkystės instituto sodas) – žaliaji erdvė, kurioje galima patirti regos, klausos ir uoslės pojūčius. Patirtis itin skiriasi skirtingais metų laikais. Įspūdingiausia ji žydint alyvoms, jų kolekcija čia didžiulė.

Ylės tarptautinis partizanų bunkeris Duobelės rajone Latvijoje suteikia stiprią emocinę ir patyriminę dimensiją – leidžia pajusti istorines sąlygas ir sukelia gilų emocinį atsaką. Bunkeris, kruopščiai atkurtas miško kalvoje, perteikia žemėje iš rąstų suręstos didelės žeminės atmosferą, atspindi sunkią čia gyvenusiųjų buitį. Jaudinančius pojūčius sustiprina gultai su partizanų pavardėmis ir tragiška broliška petys į petį su sovietais kovojusių ir čia išžudytų Latvijos ir Lietuvos partizanų istorija.

Medinukų – miniatiūrinių medinių namelių – ekspozicija Vecumniekuose, Bauskės rajone, spalvomis, formomis ir dinamiškais elementais žadina regą. Kūrybingo autoriaus rankomis sukurti žaismingi nameliai papuošti vėjarodėmis ir vėjo malūnėliais. Maži nameliai kelia smalsumą ir traukia patyrinti juos iš arčiau.

Vaistažolių arbatos ūkyje Duobelės rajone (latv. Rūķišu tēja) galima pasivaikščioti po augalų ekspoziciją, apsilankyti ūkio produkcijos (natūralios arbatos, sulčių ir kosmetikos) krautuvėlėje. Levandų žydėjimo metu galima aplankyti ir pasigrožėti levandų laukais. Žadinami uoslė, rega ir, kas reta kituose objektuose, – skonis!

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Tiriamos žaliosios erdvės pirmiausia pasižymi stipriu **vizualiniu patrauklumu**, tačiau kitų pojūčių stimuliavimo galimybės dažnai nėra pilnai išnaudojamos. Siekiant kurti visapusiškesnę patirtį, rekomenduojama stiprinti kitų pojūčių integraciją.

Lytėjimas

Rekomenduojama naudoti įvairias struktūrines medžiagas infrastruktūroje, įrengti liečiamus meno objektus, kurti zonas, kur galima liesti natūralius elementus, taip pat organizuoti edukacines veiklas. Sukurti specialias vietas, kur galima liesti žievę, lapus ar kitus natūralius elementus. Įrengti sensorinius objektus su gamtinėmis medžiagomis (akmenukais, moliu, vandeniu ir panašiai). Rengti sezoninius užsiėmimus gamtine tema, pavyzdžiui: kalėdinių vainikų pynimas, augalinis dažymas, velykinė puošyba, vaško žvakių liejimas, muilo gamyba ir panašiai.

Klausa

Siūloma formuoti akustines zonas ten, kur natūralūs garsai stipresni, tarkim, netoli upelio ar užtvankos. Įrengti fontanus, kaskadas. Naudoti interaktyvius elementus: vėjo malūnėlius, sapnų gaudykles, vandens ratus, kaskadas ir fontanus, garsus skleidžiančias instaliacijas (pavyzdžiui, sukant ar liečiant) ir meno objektus. Užpildyti aplinką gyvūnų garsais, skatinant biologinę įvairovę: auginti ornitochondrinius krūmus, kelti inkilus paukščiams ir daryti viešbučius vabzdžiams.

Atvirose tam skirtose (akustinėse) vietose rengti teatro ir muzikos atlikėjų pasirodymus.

Uoslė

Rekomenduojama kurti aromatinius sodus, užtikrinti kvapų įvairovę skirtingais sezonais, įrengti interaktyvias kvapų pažinimo vietas. Sukurti kvapnių augalų zonas – aromatinius sodus su levandomis, rožėmis, čiobreliais, mėtomis, alyvomis, jazminais, liepomis bei kitais kvapniais augalais. Parinkti augalus, kurie žydi skirtingu metų laiku, kad lankytojai visada jaustų kvapų įvairovę. Įrengti pojūčių stoteles, kur lankytojams būtų pasiūlyta patrinti lapelius, kad išgautų aromatą. Įrengti ir pakviesti į vaistažolių džiovyklas, medaus ir vaško dirbtuves.

Skonis

Siūloma integruoti valgomųjų augalų zonas, organizuoti degustacijas ir edukacines veiklas, plėtoti maitinimo paslaugas. Kur tai įmanoma, įrengti valgomųjų augalų sodus ir darželius, pasiūlyti lankytojams paragauti vaisių, uogų ar žolelių (pavyzdžiui, įvairių veislių šermukšnių ir obuolių, kriaušių, uogų, medaus). Rengti sezoninius maisto gaminimo užsiėmimus gamtos tema (tarkim, iš sodo, daržo, miško, pelkių gėrybių). Įrengti kavines ar arbatines ir pasiūlyti lankytojams žaliosiose erdvėse mėgautis maistu ir gėrimais.

Judesio ir erdvės pojūtis (propriocepcija)

Rekomenduojama įrengti fizinį aktyvumą skatinančius elementus, sudaryti sąlygas įvairioms veikloms. Pastatyti sūpynes, įrengti laipynes ir kitus elementus, kurie skatina kūno judesius, padeda atlikti sporto pratimus. Pasiūlyti vietas jogai, meditacijai ir žaidimams įvairaus amžiaus ir interesų lankytojų grupėms.

Papildomai svarbu organizuoti bendruomeninius, edukacinius ir terapinius renginius, stiprinančius socialinę įtrauktį. Žaliosiose erdvėse tikslinga rengti kūrybingumo, terapijos ar užimtumo, dalinimosi patirtimi renginius.

Papildomos rekomendacijos

Lankylini objektai yra labai skirtingos apimties. Dauguma jų labai svarbūs vietinėms bendruomenėms – kaimo, miestelio, miesto ar mikrorajono gyventojams. Šios žaliosios erdvės nėra itin patrauklios atvykti aplankyti specialiai iš toliau, tačiau sukuria papildomą vertę tuose kraštuose besilankantiems kitais tikslais. Vis tik jos gali būti atrastos, atskleistos ir būti patrauklios atvykti keliautojams net ir specialiai.

Informacija apie tokius jausminių erdvių požymių turinčius lankytinus objektus ir jų prieinamumą iki šiol nesusisteminta ir neteikiama potencialiems lankytojams. Potencialūs lankytojai informacijos apie įvairius regiono objektus ieško paieškos portaluose, atvykdami naudoja mobiliąsias navigacijos aplikacijas. Deja, taip lankytojo ir lankytino objekto ryšys neužmezgamas, nes tokiais būdais randama informacija nepakankama. Objektus administruojančių institucijų portaluose informacija dažnai užgožiama kitokios, nepadedančios potencialiems lankytojams orientuotis informacijos, arba tiesiog struktūrinių pavadinimų, įsteigimo ir administracinės informacijos. Itin neišsami, netikslė ir kartais net klaidinanti būna informacija apie pritaikymą asmenims su judėjimo negalia. Atkreipiame dėmesį, kad šiai lankytojų grupei priskirtini ne tik asmenys su neįgalųjų vežimėliais, tačiau ir asmenys su kūdikiais vežimėliuose, mažesnio fizinio pajėgumo dėl amžiaus ar tiesiog sunkiau judantys bei fizinės traumas patyrę asmenys. Asmenims su negalia tiek iš anksto ieškant informacijos apie lankytinus objektus, tiek ir atvykus į vietą jos trūksta. Europos Sąjungoje apie 30 % gyventojų yra asmenys su negalia. Ši grupė susiduria su sunkumais, todėl, tikėtina, objektuose nesilanko. Lankylini objektai praranda labai daug lankytojų.

Atsižvelgiant į tai, tikslinga didinti struktūrizuotos ir išsamios informacijos kiekį ir prieinamumą.

Rekomenduojama:

1. Sukurti aiškų objektų prieinamumo vertinimo ir ženklavimo mechanizmą.

Efektyviai apibūdinti lankytinų objektų prieinamumą: sukurti ir naudoti kompetetingą sertifikavimo mechanizmą (pavyzdžiui: „PatvirtintaBeKliūčių“). Sukurtas ženklavimas leistų patraukliai, paprastai ir greitai suprasti prieinamumą įvairioms lankytojų grupėms.

2. Plėtoti centralizuotą informacijos platformą su paieškos ir filtravimo funkcijomis.

Sukurti kokybišką centralizuotą informacijos platformą (pavyzdžiui: „ŽiemgalaBeKliūčių“ ar „ŽiemgalaVisiems“), kuri pateiktų susistemintą informaciją apie lankytinus regiono objektus. Tokia platforma turėtų integruotas paieškos ir filtravimo funkcijas, leidžiančias greitai rasti informaciją apie prieinamumą, juslinius ar patyriminius aspektus, įrenginius, pritaikytus įvairių negalių turintiems žmonėms, netoliese teikiamas paslaugas. Svarbu ir tai, kad tokia platforma turėtų būti pritaikyta mobiliosioms navigacijos programėlėms, kad keliaudami lankytojai galėtų paprastai pasiekti informaciją. Ši platforma galėtų vykdyti ir anksčiau aprašytą lankytinų objektų patvirtinimą, sertifikavimą. Taip pat leistų vykdyti efektyvią komunikaciją su potencialiais lankytojais – per internetines svetaines, socialinius tinklus, mobiliąsias aplikacijas ir panašiai, nuolat atnaujinti duomenis apie lankytinų objektų pritaikymą.

3. Tobulinti esamas informacines sistemas, pateikiant detalią informaciją apie prieinamumą. Pateikti informaciją apie objektų tinkamumą asmenims su įvairia negalia, informuoti apie maršrutų įveikiamumą ir objektuose lankytojams kilsiančius iššūkius (pavyzdžiui, dangą, įkalnes ir nuokalnes, atstumą iki visiems tinkamų sanitarinių mazgų ir panašiai). Objektų informacines sistemas papildyti liečiamaisiais erdviniais maketais.

4. Kurti specializuotus maršrutus asmenims su negalia.

Lankytinų objektų prieinamumą riboja netinkama infrastruktūra. Šiam uždaviniui spręsti rekomenduojama:

5. Gerinti infrastruktūrą, prioritetą teikiant esminiams sprendimams (pandusams, dangoms, automatiniams įėjimams). Būtinai kompetentingi sprendimai, į jų paiešką įtraukiant asmenis su negalia. Tokią būtinybę diktuoja dažni atvejai, kai projektai tarsi atitinka formalius reikalavimus, tačiau kartais vietoje reikalingiausių sprendimų įgyvendinami antraeiliai. Pavyzdžiui, pakopų (bortelių) panaikinimas ir nuovažų (pandusų) bei pagalbinių taktilinių žymėjimų įrengimas yra esminiai sprendimai. Tikslinga lankomas patalpas modernizuoti įrengiant automatinis durų atvėrimo-užvėrimo mechanizmus. Būtiniosios informacijos pateikimas Brailio raštu (pavyzdžiui, liftų mygtukų žymėjimas,

kambarių numerių, sanitarinių mazgų ženklavimas) yra prasmingas ir būtinas, tačiau tekstinius informacinius standus asmenims su regos negalia puikiai padeda perskaityti mobiliosios aplikacijos, todėl gausios tekstinės informacijos perteikimas Brailio raštu naudotojams nėra labai prasmingas.

6. Siūlyti pagalbines judėjimo priemones. Padėti lankytojams judėti: gamtinio objekto apžiūrai asmenims su judėjimo negalia pasiūlyti pagalbines priemones: vežimėlius su ratais, tinkamais ne tik lygiai kietų grindinių dangai, taip pat asmenų su negalia vežimėliams skirtus vilkimo įrenginius su elektros pavara ar kitas specialias transporto priemones, skirtas judėti įprastiems vežimėlių ratams mažiau tinkama danga ar bekele. Ši paslauga galėtų būti derinama su mokymu saugiai naudotis įrenginiais patiems lankytojams ir pagalbinių asmenų paslauga (žr. 7 punktą).

Asmenys su negalia vengia lankytis objektuose, kur negali oriai, neprašydami trečiųjų asmenų pagalbos, judėti ir savarankiškai mėgautis objektu. Ten, kur šis uždavinys negali būti išspręstas anksčiau aprašytais būdais, derėtų:

7. Pasiūlyti kvalifikuotų palydovų (palydovų-instruktorių-gidų) pagalbą.

Šių priemonių įgyvendinimui būtinas glaudus bendradarbiavimas su specialistais, bendruomenėmis ir asmenų su negalia organizacijomis (į asmenis su negalia orientuoti **projektai gali būti kompetentingai įgyvendinami tik betarpiškai dalyvaujant pačių asmenų su negalia organizacijoms**).

Interreg

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

Latvija – Lietuva

Šis leidinys parengtas įgyvendinant projektą „Atrask ir pajausk žaliąsias Žiemgalos ir Žemaitijos paslaptis!“ (LL-00126, Green Secrets). Projektu siekiama plėtoti tvaraus ir žaliojo turizmo galimybes Latvijos ir Lietuvos pasienio regione, kuriant žaliųjų ir sensorinių turizmo traukos vietų tinklą. Projektą įgyvendina Žemaitijos saugomų teritorijų direkcija, Jelgavos rajono savivaldybė, Bauskės rajono savivaldybė, Joniškio turizmo ir verslo informacijos centras ir Gamtos paveldo fondas. Projektą finansuoja Europos Sąjungos 2021–2027 m. Interreg VI-A Latvijos ir Lietuvos programa, skirdama 592 648 Eur Europos regioninės plėtros fondo bendrojo finansavimo lėšų. Visas projekto biudžetas siekia 740 810 Eur. Už šio leidinio turinį atsako Gamtos paveldo fondas ir jis nebūtinai atspindi Europos Sąjungos nuomonę.

